

Alfred Birney en ik

Al dertig jaar schrijft hij literatuur, die doorgaans nauwelijks aandacht krijgt. Met *De tolk van Java*, het rauwe verslag van een zoektocht van een zoon naar zijn gecompliceerde vader, moest het anders gaan. En verdomd!

Alfred Birney in 1977.

Nieuw Voordorp in Voorschoten.

door RUDIE KAGIE

Het klinkt een beetje opschepperig, alsof ik een plaats voor mezelf wil opeisen binnen de stralenkrans die de laureaat omringt, maar het is echt zo: Alfred Birney en ik kennen elkaar, voordat hij vorige week de Libris-prijs won, al minstens vijftig jaar. We hebben het een en ander met elkaar gemeen, zoals een vroege jeugd in Den Haag en het feit dat we beiden van de pen leven. Maar de grootste overeenkomst zit 'm in een gedeeld verleden als kindbeschermingspupil.

Dat we opgroeiden in probleemgezinnen, was indirect het gevolg van een oorlog die we niet zelf hadden meegemaakt. Geboren worden aan het begin van de jaren vijftig betekende in ons geval: te jong om getuige geweest te zijn van het kanongebulder, oud genoeg om dagelijks te ondergaan wat vijf jaar verraad, honger en misère met een mens kunnen doen. Het krijgsrumoer dreunde krachtig na in onze omgeving. Op de achtergrond was nog steeds de oorlog, altijd en overal. Mijn vader hield aan vier maanden tewerkstelling in een Duitse fabriek een trauma over, zijn vader was mataglap teruggekeerd van het front in Nederlands-Indië. Beide mannen manifesteerden zich als huistiran. Mijn vader schreeuwde zich zeven dagen per week de longen uit het lijf (de nachten waren het ergst), maar sloeg zijn kinderen niet. Ook de vader van Alfred kon tekeergaan als een beest en mishandelde degenen die hem het dierbaarst waren. Het eindigde ermee dat onze moeders niet langer tegen de situatie waren opgewassen. De kindbescherming kwam in beeld en de gezinnen vielen uit elkaar.

We werden, zoals dat ging in die tijd, overgebracht naar een jeugdinstelling in Voorschoten met honderdvijftig 'bedden' (de capaciteit werd in bedden uitgedrukt, alsof we een beetje ziek waren). Ik woonde al een tijdje in Nieuw Voordorp toen Alfred en zijn tweelingbroer George daar op een avond werden binnengebracht. Ze vielen direct op vanwege hun licht getinte uiterlijk, zoals iedereen met een exotische achtergrond opviel in het blanke Nederland van toen.

Nieuw Voordorp werd bewoond door ongeveer honderdvijftig minderjarigen, in leeftijd variërend van twee tot achttien jaar, allemaal daar geplaatst door de kinderrechter. Het gebouw was gesplitst in twee vleugels; een voor jongens, de andere voor meisjes. De acht 'leefgroe-

pen' hadden elk de beschikking over een dagverblijf, een slaapzaal en een waslokaal met een langgerekte trog onder een rij kranen. De broertjes Birney waren twaalf, ik was dertien. De overige elf jongens in de groep waren luidruchtige rauwdouwers, bijna allemaal uit Den Haag, die in mijn herinnering constant wilden vechten, stompen en slaan. Elke zondagmiddag van half twee tot half vier was het bezoeken. Dan zagen we onze ouders beladen met rollen drop, schuldgevoel en chocola over het grindpad sjokken. Mijn gestoorde vader zag er sjofel uit en sprak onophoudelijk over de duivel die zijn gezin had verwoest. De vader van Alfred ging onberispelijk gekleed en keek bars voor zich uit, alsof hem groot onrecht was aangedaan.

Op mijn vijftiende vertrok ik naar een pleeggezin en verloor ik mijn lotgenoten in Voorschoten uit het oog. Rond mijn twintigste belandde ik in de journalistiek, Alfred zocht zijn heil in de muziek. Later zou hij me vertellen dat hij tot zijn dertigste in bands speelde en gitaarles gaf, totdat hij na een ongeval blijvend geblesseerd aan de linkerhand raakte. Hij stortte zich op het schrijven, al bleef

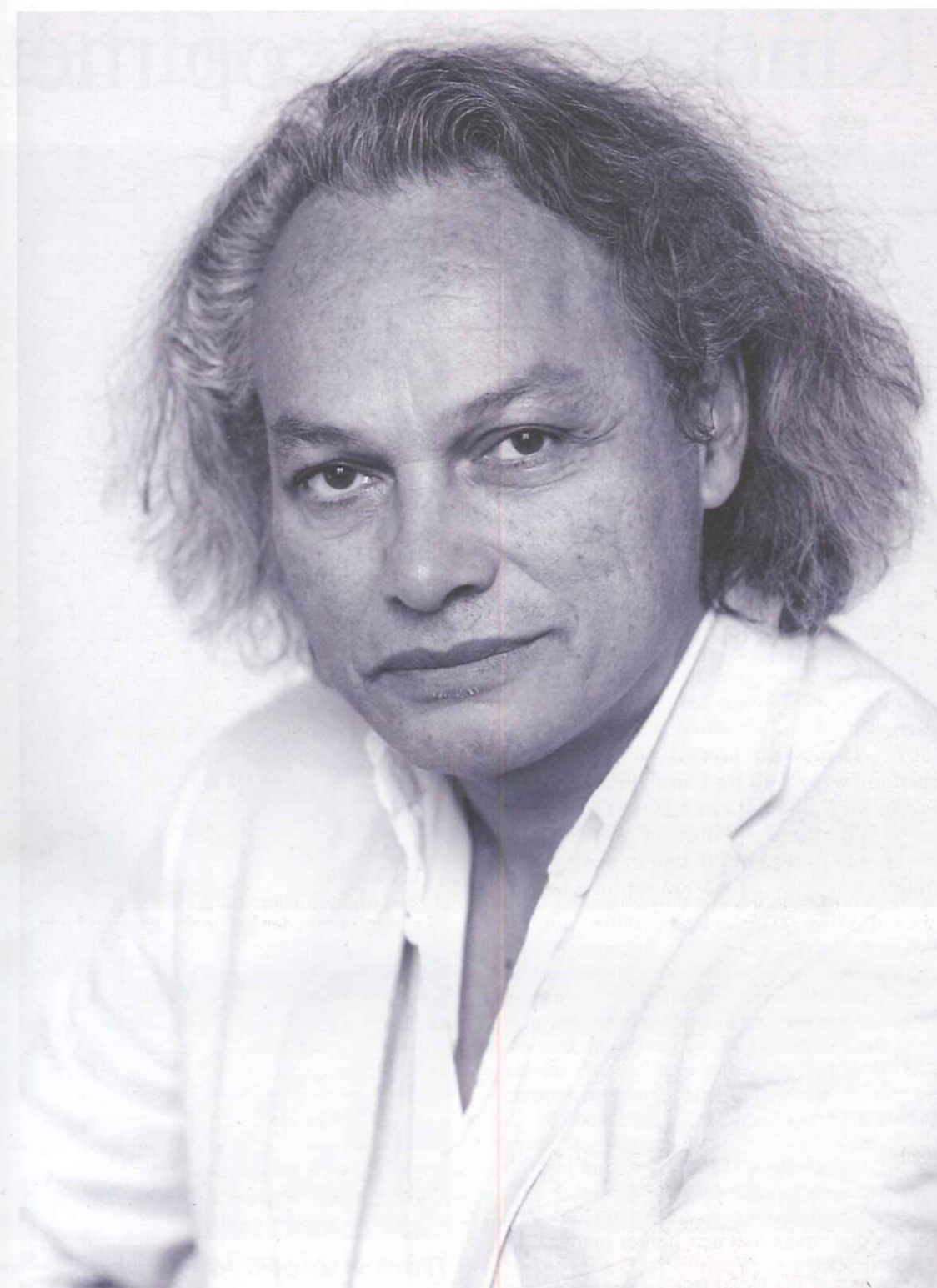
Zijn broer wist het zeker: ik steek hem overhoop, ik vermoord hem

hij als muziekdocent in zijn onderhoud voorzien. Zijn zinnen kwamen trager tot stand dan de mijne – en niet omdat hij met één vinger tikte, aanvankelijk met de linkerhand in het verband. Ik rammelde stukjes op een schrijfmachine, hij schreef – voornamelijk 's nachts – met een vulpen, schrapte zinnen, maakte literatuur. Hij kon eindeloos naar dat ene woord zoeken dat precies uitdrukte wat hij wilde zeggen, maandenlang was hij bezig met het rangschikken van gebeurtenissen en het construeren van de perfecte spanningsboog. Na vijf jaar noeste arbeid verscheen in 1987 zijn debuutroman *Tamara's lunapark*, waarin het personage Leo Sanders op zijn zoektocht naar geborgenheid terugkeerde naar Voorschoten. Twee jaar later was ik bij de presentatie van zijn tweede boek *Bewegingen van heimwee*, waarin protagonist Mark de Wolf in een retinie van oud-pupillen

van het 'internaat Voordorp' belandt. Opmerkelijk: ik ben gewend om aan Nieuw Voordorp te refereren als de 'inrichting' of het 'gesticht', Alfred spreekt consequent van het 'internaat' – daar zit een verschil in nuance in. Ik had zojuist een serie artikelen gepubliceerd over misstanden in de jeugdzorg, waarin een lichte ondertoon van verontwaardiging doorklonk die ongetwijfeld door mijn verleden in die sector werd gevoeld. Met het glas in de hand vertelde Alfred me dat hij daar anders tegenaan keek dan ik, waarschijnlijk vanwege een cruciaal verschil in onze voorgeschiedenissen.

Nadat mijn moeder het gezin was ontvlucht, bleven we nog maanden bij onze vader wonen, voordat de kindbescherming ons kwam halen. Voor Alfred lag dat anders. Toen hij weer eens tot bloedens toe door zijn vader was toegetakeld, wist zijn tweelingbroer het zeker: een volgende keer zou zijn vader eraan gaan. George stond met een joekel van een mes te zwaaien. Alfred zei nog: joh, leg dat ding weg, maar zijn broer wist het zeker: ik steek hem overhoop, ik vermoord hem, ik maak die vent kapot. George verborg dat mes 's nachts onder zijn kussen. Daar werd het op een ochtend gevonden door zijn moeder, die zo hevig schrok dat ze via de huisarts meteen de kindbescherming inschakelde. Daarna ging het snel. Alfred werd uit de klas weggeroepen en kreeg te horen wat er aan de hand was. Met een politiewagen achter zich aan fietste hij even later naar de school van zijn broer, die al zat te wachten. Een taxi bracht hen naar Voorschoten. "We waren op tijd aan de hel ontsnapt," zei Alfred. "Zo voelde dat. In Nieuw Voordorp waren we veilig. Als we iets deden wat niet mocht, kregen we straf, maar we werden niet geslagen. We begrepen dat er op dat moment niets beters voor ons opzat dan dit tehuis."

Alfred publiceerde in de afgelopen dertig jaar twee romans en de bloemlezing *Oost-Indische inkt* bij uitgeverij Contact; de rest van zijn oeuvre (vier romans, drie novellen, essays, kritieken, verhalen) verscheen bij de kleine uitgeverij In de Knipscheer. Het gevolg was dat het gros van zijn boeken een geruisloze toekomst in een beperkte oplage tegemoet ging – de focus van de recensenten is nu eenmaal gericht op de grote productiehuizen die de markt voorzien van 'literatuur die ertoe doet'. Alfred had zich erbij neergelegd dat zijn boeken in enkele zinnen of in het geheel niet werden besproken. Zijn magnum opus *De tolk van Java* bood

Alfred Birney

FOTO PATRICIA BÖRGER

hij aan bij De Geus, een belangrijke uitgeverij met voldoende budget om te investeren in een gebonden editie van 532 pagina's, die voor maar twintig euro naast de rinkelende kassa kwam te liggen. Het boek verscheen half maart vorig jaar – en er gingen zes weken voorbij eer *de Volkskrant*, *NRC Handelsblad* en andere media de kwaliteit van het boek opmerkten. 'En nu op naar de Librisprijs!', zette ik op 4 mei vorig jaar op de Facebookpagina van Alfred. Zijn reactie: 'Haha.' Ik antwoordde: 'Ik méén het! Als ik iemand die prijs gun, dan ben jij het.' Hij: 'Dank je. Maar ja, die uitgeverspolitiek, hè.' Gewend als hij was dat zijn boeken stelselmatig door de pers over het hoofd werden gezien, kwam het niet bij hem op dat de literaire hoofdprijs voor hem zou zijn weggelegd.

In het voorjaar van 2009 was het cultureel centrum van Voorschoten het decor van een retinie die bij oud-pupillen van Nieuw Voordorp veel losmaakte. De meesten van ons waren grijs, kaal of dik geworden – of anderszins aangeslagen door de tand des tijds. De emoties liepen hoog op toen bleek dat de oud-groepsleider die

het op zich had genomen om een gedenkboek met herinneringen samen te stellen, niet van plan bleek om 'negatieve verhalen over vroeger' te plaatsen. Uiteindelijk liep het met een sissert af, maar toch pakte de samenkomst voor sommigen van ons uit als een onvoorzien keerpunt. Zo raakte John Slijper, die vroeger bij Alfred en mij in de groep zat, acuut in psychische nood en liet hij ons in panikerige mails weten dat hij geen uitweg zag. Hij was, zei hij, jaloers op Alfred die ongebonden in het leven stond en zich de luxe kon permitteren om te doen waar hij zin in had.

John belde me op: "Ik ga weg bij mijn vrouw en kinderen, ik wil vrij zijn, net als Alfred."

John, drie weken later opnieuw aan de telefoon: "Alfred heeft op me ingepraat. Hij vindt dat ik gewoon bij m'n vrouw en kinderen moet blijven, volgens hem is het vrije leven niets voor mij. Tja, Alfred is schrijver. Als hij in Den Haag naar een café gaat, dan komt er echt iemand binnen. Daar raakt hij aan de praat met een mooie meid en die gaat hij dan uithoren

over haar jeugd, zodat hij op een gegeven moment kan zeggen: wát een verhaal, er zit een boek in jou. Hoe zou ik me moeten voorstellen in de kroeg? John Slijper, afdelingschef bij de plantsoendienst – ik denk niet dat er iemand is die daarvan onder de indruk raakt."

Alfred Birney, voor al uw relatieproblemen. De volgende prijs verdient hij omdat hij het huwelijk van John Slijper redde.

Zoals *De tolk van Java* het rauwe verslag is van een zoektocht van een zoon die zich tot het uiterste inspant om zijn gecompliceerde vader te begrijpen, zijn de eerdere romans van Birney zelfanalyses waarin de auteur zijn verleden dichterbij brengt. De boeken zijn geschreven in een poëtische stijl, vol flashbacks met een ondertoon van constant verlangen of melancholie. Zelfs in de plastische beschrijvingen van het strafhok of de isoleercel klinkt nergens een zweem van rancuneus.

"Nee, ik ben niet rancuneus," zei Alfred toen ik hem daarover sprak. "Althans, ik ben niet rancuneus wat Nieuw Voordorp betreft."

Ik vroeg of hij zich de woede kon voorstellen van onze lotgenoten die, terugkijkend op Nieuw Voordorp, veertig, vijftig jaar later nog steeds als eerste denken aan onredelijke straffen en een liefdeloos opvoedingsklimaat. "Grappig dat je daarover begint," zei Alfred. "Recensenten verbaasden zich erover dat er in *Bewegingen van heimwee* geen boosheid zat. Ze hadden verwacht dat ik een jeugdtrauma van me af zou schrijven, zoals Boudewijn Büch dat in *Het dolhuis* had gedaan. Aan Nieuw Voordorp bewaar ik eigenlijk alleen maar goede herinneringen. Je kunt met mij niet kankeren over de pap die niet te vreten was. Voor zover ik wrok koester, is die gericht tegen het systeem, zoals de dingen gingen – dat het niet uitmaakte wat jij van de situatie vond, er werd over jou beslist. We hadden geen flikker te vertellen, maar daar kun je Nieuw Voordorp niet de schuld van geven."

Wie zijn hard op weg om ouwe mannen te worden, over een paar jaar zeventig. Wie zei ook alweer dat alles voorbij gaat, behalve het verleden? Pratend over onze jeugd stelden Alfred Birney en ik vast hoe eigenaardig het was: we kozen als kind partij voor onze moeders, die het vervolgens lelijk lieten afweten, wegdoeken en tientallen jaren afwezig waren. De gestoorde vaders die de oorzaak van de misère waren geweest, bleven daarentegen na de scheiding als leeuwen voor hun kinderen vechten. Ze schreven zich de vingers blauw met brieven aan de regering, aan de kindbescherming, de voogdijvereniging. Waarom trokken onze moeders zich terug? Alfred en ik gingen op zoek naar een antwoord, maar we kwamen er niet uit.

Een verslaggeefster die hem vorige week aan een interview van zeven *Volkskrant*-pagina's onderwierp, opperde dat zijn moeder afstand nam van haar kinderen omdat die haar herinnerden aan de vreselijke man die haar zo had mishandeld. 'Scherp,' reageerde Birney. 'Ik schrik me het lazarus, wil je die vraag nog een keer stellen? Zo ver ben ik nog niet gekomen.' Dacht hij alles te hebben overdacht, begrepen en opgeschreven – blijkt er toch nog een puzzelstukje onder vloermat te liggen.